

bart snimljen početkom ove godine

aktivna filologija

jovica acin

Rečima izgonim svoje demone. Izjavljujući rečeno, Rolan Bart je u to nesumnjivo i verovao, ne kao u razlog nego kao u učinak svoje strasti prema jeziku. Umesto demonima, jedan pisac je zaposednut rečima, i demonologija postaje za njega filologija, »legitimna« naslednica jednog premašenog učenja o zagoneškama tela. Reč ga izaziva, nastavlja Bart, s istim onim nekontrolisanim intenzitetom kojim deluje neko željeno telo. Reči se plode s telom. I čula čine da smislovi postanu neiscrpni. Kada znamo na koje je sve opake načine jezik služio i služi Smislu, onda u najmanju ruku Bartovo slovoljublje predstavlja jednu od mogućnosti stavljanja u pitanje vernosti govoru čiji je vajkadašnji oslonac zapravo građanska ideologija sa svim njenim tehnikama moći. Sam će Bart tu mogućnost nazvati »knaodom jezika« od »kulturalne pozadine« koja taj jezik uobličava i žigoše prema svojim više ili manje skrivenim ciljevima.

U *Odlomcima ljubavnog govora* Bartov filološki poduhvat uzima bezmalo klasičan vid. Naime, u znatnom broju »odlomaka« kao što se postojamo provlače dva Platonova dijalooga, među kojima prvenstveno, razumljivo, ima *Gozba*. U tom glasovitom razgovoru o ljubavi pisac traga za jedinicama koje su počev od antičkog doba ocrtavale u sklopu zapadnjačkog sistema danas već zaboravljeno mesto onoga što se naziva »ljubav«. Reafirmišući rečnik ljubavi, kojeg je hrišćanstvo semantički i semiotički izobličilo, Bart istovremeno afirmiše svoju ljubav prema rečima i svoj osobeni odnos prema Tekstu. Zašto je knjiga napisana upravo o odlomcima i u odlomcima Bart objašnjava na način koji najneposrednije ukazuje na elemente njegove filološke prakse. Ljubavni govor koji neprestano šumi u zaljubljenom, poput ritmične govorne promaje, postoji samo u komadima, u figurama. Međutim, figure ovde treba razumeti u jednom ređem etimološkom smislu. Gimnastičke ili koreografske, odakle će se tek preseliti u retoriku. U grčkom jeziku *schēma* — gest tela u akciji, kretanju. Telo besednika, veli Bart, i atleta, jezik u radu: jezička scena. To su »verbalne halucinacije«, kako je o figurama govorio Freud, u kojima se združuju telo i reči. Zapravo bi najdalekosežnije obzornje ovalnog filološkog projekta bila čar koju u mah u rečima stvara ovaj ili onaj motiv, pokret tela. Njegova arabeska krivudava od fetišizacije tela do fetišizacije reči, i nazad. Tako je, za Barta, ukradeni govor pozorište koje ne predstavlja tela nego jeste (samo njihovo kretanje). Utoliko se »aktivna filologija«, o kojoj govori Bart, »filologija jezičkih snaga«, razlikuje od savremenih istraživanja u području lingvističke teksta, koja, polazeći od odnosa teksta i konteksta, pokušavaju da ustanove pragmatiku jezika (govor kao reč u akciji) prvenstveno u međama poruke. Končno, za razliku od psiholinguističkih tumača koji su u Tekstu videli samo ono reaktivno (strahove, odbrane, nelagode), Bart vidi kao najproduktivnije upravo ono *aktivno*: tekst koji je »polkretan zadovoljstvom«.

Sa svojim filološkim projektom Bart još jednom, ali strožije izvedeno varira problem koji je, može se reći, neprekidno živio i praktikovao u stilu svoga Teksta, u njegovom »eruditnom senzualizmu«. Kako »naučnom« govoru protivstaviti, u samom njegovom okrilju, »umetnički« govor koji bi morao, cepeći svoje snage iz Imaginarnog, da bude sama »utopija jezika«, »rajski jezik« — prirodan, čulan? Bart navodi Jakoba Bemea: die sensuale Sprache — »u njemu svi duhovni razgovaraju među sobom, nemaju potrebu za drugim jezicima, jer je to jezik prirodan«. Ne ulazeći u ekspliciranje koje bi ga opredelilo već svojim statusom, Bart gotovo čitavo svoje delo nudi kao ulog prema kojem je sami njegov Tekst u isti čas njegov odgovor i njegova odluka. U tom odgovoru i odluci on donekle na svoj način dolazi za Ničeom. Kao što Bart, povezujući telo i reči u obrtanju pojmovnog i čulnog, u najmanju ruku uznemirava samosvest »naučnog« u njenoj nepobitnosti u polaganju prava na vrednosti, Niče menja odnos između filozofije i filologije, kada u svojoj pristupnoj besedi na bazelskom univerzitetu *Homer i klasična filologija* duhovito u potpunosti smisao preokreće Senekinu formulu, gesto, iz pisma Luciliju, *quae philosophia fuit, facta philologia est* u *philosophia facta est quae philologia fuit*, i tako uzdrma tlo na kojem je sazdana kategorija Istine. Rascep koji se otvara je neprelazan. Kada u ime dijalektike filozofija idealistički obznanjuje jedinstvo i identitet, za Niče filologija u ime dramatike realistički razara jedno i razlučujući potresa Isto. I čitajući Barta mi pratimo kako »aktivna filologija« umesto da intelektualizuje, kao što se očekuje od jednog »teoretičara« književne semiologije, počinje da dramatizuje. Dramatizuje nauku, analizu, znanje. Svedoci smo jednog sve očitijeg procesa karnevalizacije terminologije. Time su protivstavljeni život i znanje, umetnost i nauka. Bartova aktivna filologija postaje nauka koja nije svodljiva na nauku. Ona bi htela da bude atopijska, kako se *atopos* objašnjava u *Odlomcima ljubavnog govora*, druga koja se ne može razvrstati, budući da je nepredvidljiva i nezamenljiva. (Niče također govori o atopiji Sokratovoj koja je vezana za Erosa.) Nasuprot apsolutne unutrašnjosti, to će reći smisla, stoji radikalna spoljašnjost, to će reći samo kazivanje. Pitamo se kakva mora da je čudovišna figura koja bi bila znamen u nečemu zajedničkom što ulamčava Ničeovu i Bartovu filologiju. I zbilja, Niče znak raspoznavanja svoga projekta otkriva u kentauru, mitskom biću koje rascep umetnosti i nauke premošćava nemogućom sintezom čoveka i konja. Bart ga, pak, nalazi u *Gozbi*, u figuri androgina, neopisivoj, grotesknoj, neverovatnoj. Oni su »filološki« prefigurirani filozofski, odnosno naučni govor. Međutim, u razlici između kentaura i androgina naslućujemo i razliku između individualnih svesti »kentaurskog« Niče i »androgino« Barta i njihovih projekata: dok je za prvog bila opasnost ona koju ne treba izbegavati, za drugog je zadovoljstvo bilo ono koje treba, štaviše, tražiti.

Zevs je naredio Apollonu da lica podeljenog androgina okrene prema njegovom prezeru »da bi ih tako obeshrabrio«, omogućivši im da razumeju, učinio smernijim. Razumeti jeste razumeti sopstveno ludilo, takva je za Barta bila Zevsova naredba. Otuda je i Bartova odluka: »promenti sistem«. Ne više demaskirati, ne interpretirati, nego samu svest pretvoriti u ludu drogu i tako se dohvatiti »svetlog sna«, vizije stvarnog bez ostatka. Reči su jamci toga »sna«. Ljubav prema jeziku takvom kakav jeste, u kojem je »svako suđenje odloženo, a teror smisla poništen«. Za tu filologiju Tekst je jednak voljenom biću koje se voli u samom njegovom postojanju i zbog čega mu se ne mora pripisivati bilo kakvo svojstvo. Za nju se nepretpostavlja interpretiranje Teksta, već jedino njegovo čitanje. U tom se čitanju, gde se dve fikcije, čitalac i pisac, obraćaju jedna drugoj, uvek čuje tajni pozdrav. poziv, želja upućena nekom trećem. Njihov odnos je neprekidni jezički *coitus reservatus*, odnos bez orgazma. Nije li na rubu Alkibijadovih rečenica dok se obraća Sokratu uvek Agaton? Svakom u svom govoru izražava i čuva svoj pol, prilikveno pozivajući drugog da se na razdaljini spari s njim, piše Bart u razvijenijoj knjizi u kojoj je on sam i njegova »filologija« sopstvena tema.

Nepoverenje u znanje i njegov represivni jezik. To je bio Bartov odgovor prema kojem se, na koncu, ravncelokupno njegovo delo, i koji kao da nas upućuje na skepticizam Montenejevih eseja. Odbijanje svakog didaktičkog govora, fragmentacija, esejiziranje, otuda postaju jedan stav. U Bartovom se Tekstu stoga subjekt nikada sasvim ne usređuje, nasipa se, prorođuje. Zaključuje izostaju.

»Univerzitetški« instinkt s kojim itakvo delo nema baš mnogo dodirnih tačaka nije se varao kad god je dolazilo do suočavanja. Ma koliko u nekim Bartovim radovima bio i tobože prisutan »scijentizam«, kao jedan od najviših uzora »univerzitetskog« govora, ma koliko god se pokazivalo da je Bart, polazeći od Sostirovog koncepta semiologije, izgrađivao »književnu semiologiju«, ipak su »profesori« osećali, prećutkivali ili prerađivali do to delo nema za cilj ustanovljavanje neke »doktrine«, kategorijalizovanje jednog neprikošnovenog ukusa u književnim stvarima ili objavu neke »religije« u kojoj bi njegov autor zauzimao demijursko, mesijansko ili samo apostolsko mesto. Počev od prve knjige, u tom delu se otkriva negde tamni, negde nečujni, ali uvek prekinut jedan luk: čitati i pisati tako da u tim praksama bude investirana čulnost, da im ulog bude telo sa svim njegovim raznoimenim i raznolikim erotskim nabojevima. Taj luk je bio tajna i javna Bartova želja. I dok se drukčije ne pokaže, ona je imala svoje mezanemarljive učinke. Zahvaljujući njima, Rolana Barta bar možemo upisati u moderne zatočnike govora koji je donekle već promenio tradicionalne parametre »književne kritike i teorije«.